

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953

Ο ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΜΥΘΙΚΟ ΠΟΥΛΙ

ΜΙΑ ΨΥΧΟΓΡΑΦΙΑ ΧΑΡΑΓΜΕΝΗ ΣΤΟΝ ΧΑΛΚΟ ΑΠΟ ΤΟ ΧΕΡΙ ΤΟΥ

ΘΑΝΑΣΗ ΠΕΤΣΑΛΗ - ΔΙΟΜΗΔΗ

«...δυστυχής μέντοι γε πάντα τόν βιον
αὐτοῦ, κόν τῷ τέλει δὲ δυστυχέστατος.»
Ὁ Κριτόβουλος γιά τόν Κωνσταντῖνο Πα-
λαιολόγο (Α' 72).

Εἶταν ἕνας ἄνθρωπος ὄχι πολὺ ψηλός—μέ-
τριος καθὼς λένε—εἶχε ὄμως φαρδεῖες πλά-
τες, κι' ἔμοιαζε ὀλόκληρος βαρὺς καὶ γεμάτος.
Εἶτανε κι' ἡ διάθεσή του βαρειά. Λιγομί-
λητος, μελαγχολικός, κλεισμένος στὸν ἑαυ-
τό του. Ἔτσι πρέπει νὰ εἶταν, ἐγὼ ξέρω. Κι'
εἶχε μακρὰ μαλλιά καὶ γένεια καὶ κατε-
βαστὸ μουστάκι. Ἕνας ἄντρας. Τὸ βλέμμα
του εἶταν σοβαρὸ καὶ βαρὺ κι' ἐκεῖνο. Ἔ-
λεγες, ἕνας καλὸς ἄνθρωπος, ἕνας πατέρας.
Κι' εἶχε ἀρχοντιὰ πολλή κι' ἤξερε νὰ μὴ
δείχνει στοὺς ἄλλους τὸν μέσα του κόσμο,
τὸν πόνο, τὴν ἀνυπομονή, τὸν φόβο, τὴν ἀ-
πελπισία. Πολλή ἀρχοντιὰ μὲ πολλή ἀπλό-
τητα. Θαρροῦσες πὺς χαίρεται τῆς ψυχῆς
τῆ γαλήνη.

Ὅσο δὲν εἶταν εὐτυχισμένος. Ὅχι
τώρα, οὔτε πρὶν, οὔτε ποτέ. Κι' ἄς ἦρθε
στὸν κόσμο πορφυρογέννητος, τοῦ βασιλιᾶ
παιδί. Θὲς τὸ φυσικό του, θὲς ἡ μοῖρα του,
ἔλα τὸν κακοκαρδίσανε. Λίγο-λίγο. Μὰ
ἀπὸ νωρὲς καὶ δίχως διακοπή, χίλια φαρ-
μάκια. Βλαστάρη κουρασμένης ἀρχοντογε-
νιάς μέσα σὲ κόσμο μαραιμένο.

* * *

Στὰ χρόνια τῆς ἐφηβείας του, τὸν ἔστει-
λε ὁ πατέρας του ὁ βασιλιᾶς ἀρχοντα τῆς
Σηλυμβρίας, δηλαδὴ ἀρχοντα στὰ λίγα κά-
στρα πὺ ἀπόμεναν δικὰ μας στὰ θρακικὰ
παράλια τῆς Μαυροθάλασσας. Γείτονάς του
ὁ Σουλτάνος, μερικὰ μίλλια πὺ πέρα, στὴν

πρωτεύουσά του τὴν Ἀδριανούπολη. Τῆς
Τουρκιάς τὸ κῦμα πὺ μαῦρο ἀκόμα γιά
τοὺς δικούς μας. Κῦμα πανίσχυρο, πάνω
στὴν πρώτη ὀρμή του, πάνω στὰ νιάτα του.
Σάρωνε τὰ πάντα.

Δεκαεννιά χρόνων παλληκάρη ὁ Κωνσταν-
τῖνος—τί πίκρα θὰ ἔταν κι' αὐτῆ! — ἀνα-
γκάστηκε νὰ παραδώσει τίς χώρες του στὸν
ἐχθρό του, ὕστερ' ἀπὸ τίς νίκες τοῦ Σουλ-
τάν Μουράτ, δίχως μάχη, δίχως αἷμα, δί-
χως ἀντίσταση, τίς παράδωσε κι' ἦρθε καὶ
κλείστηκε στὴν Πόλη ταπεινωμένος. Ἕνας
νέος, ταπεινωμένος πάνω στὸ ξεκίνημά του.
Εἶναι πὺ βαρὺ αὐτό, παρὰ ἕνας ἄντρας πὺ
ταπεινώνεται ἀφοῦ παλαίψει χρόνια.

Μῆνες περνᾶνε καὶ πεθαίνει ὁ βασιλιᾶς,
ὁ πατέρας του. Βασιλιᾶς τώρα ὁ ἀδερφός
του, ὁ Ἰωάννης. Τὰ ἄλλα τ' ἀδέρφια του
εἶταν ὁ Δεσπότης κυρ Θεόδωρος, Δεσπότης
τοῦ Μυστρά, ὁ αὐθεντόπουλος κυρ Θωμᾶς
καὶ ὁ Δημήτριος. Δίχως ἀγάπη ἀναμεταξύ
τους, δίχως συνεννόηση. Ὁ καθένας μόνος,
ὁ καθένας γιά τὸν ἑαυτό του. Κανένας δὲν
ἔνιωσε τὸ κακὸ πὺ γινόταν.

Ἦρθε τότε στὸ Μοριά ὁ βασιλιᾶς μαζί μὲ
τὸν Κωνσταντῖνο, γιὰτὶ ἤθελε ὁ βασιλιᾶς
νὰ τοῦ ὀρίσει κι' ἐκεῖνοῦ ἕνα δεσποτάτο.
Δὲν ἀπόμενε δὰ τόπος ἄλλος στὰ χέρια τῶν
δικῶν μας. Μόνον ὁ Μοριάς, ἐξὸν τὰ Μεθω-
κόρωννα, τὴν Πάτρα καὶ ἕνα δυὸ ἄλλα κά-
στρα πὺ μικρά, τιμάρια τῶν φράγκων.

Τοῦ ὀρισε λοιπὸν ὁ βασιλιᾶς Ἰωάννης

μερίδιό του τὴν Δυτικὴ Πελοπόννησο, ποὺ εἶχε κορφή τὸ κάστρο τῆς Γλαρέντζας. Μικρὰ πράματα, κι' ὅμως τ' ἀδέρφια του τὸ βαρυσφύρανε κι' αὐτό, ὁ Θεόδωρος, Δεσπότης τοῦ Μυστρά, ἔ Θωμάς, αὐθέντης στὰ Καλάβρυτα.

Ὁ βασιλιάς ὡστόσο, ποὺ τὸν ἀγαποῦσε τὸν Κωνσταντῖνο καὶ ποὺ τὸν πονοῦσε, γιατί τὸν ἤξερε πιὸ τρυφερὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ πιὸ ἀδρανῆ, καὶ ποὺ τὸν ἐβλεπε σὰν δειλὸ καὶ ἀναποφάσιστο—εἰκοσιδυὸ χρόνων εἶτανε τότε ὁ Κωνσταντῖνος— γύρεψε νὰ τοῦ βρεῖ γυναίκα καὶ μαζί τρόπο νὰ τοῦ μεγαλώσει τὸ δεσποτάτο τοῦ μ' ἕναν καλὸ γάμο.

Στὴν ἀντικρυνή στεριά, τὴν Δυτικὴ Ἑλλάδα, ἄρχοντας εἶταν ὁ κόμης Κάρολος Α' ὁ Τόκκος. Αὐτὸς εἶχε μιὰν ὁμορφὴ ἀνεψιά, ποὺ τὴν ἐλέγανε Μαγδαληνή. Ὑπογραφήκανε λοιπὸν συμφωνίες καὶ προικοσύμφωνα κι' ὁ Κωνσταντῖνος πῆρε γυναίκα του τὴν ἀνεψιά τοῦ Τόκκου, ποὺ ἄφησε τὸ φράγκικο ὄνομά της καὶ βαπτίστηκε Θεοδώρα. Στὸν Ἅγιο Ἀντρέα στὴν Πάτρα εὐλογήθηκε ὁ γάμος τους. Καὶ τότε πρωτογνώρισε ἴσως ὁ Κωνσταντῖνος τὴν εὐτυχία, μιὰν εὐτυχία δξύτατη καὶ παθητικὴ, γιατί τὴν ἀγάπησε πολὺ τὴν ὁμορφὴ γυναίκα του, ἔτσι καθὼς ἀγαποῦν ὅσοι στάθηκαν στὰ κρίσιμα ἐφηδικὰ τους χρόνια μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ἀπὸ δειλία καὶ ντροπαλωσύνη.

Νύφη καὶ γαμπρὸς ἤρθανε καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὸ Χλεμοῦτσι, στὸ κάστρο. Ἄνθρωποι σὰν κι' αὐτὸν — αἰσθαντικοὶ καὶ μὲ ψυχὴ καὶ μὲ φαντασία — νιώθουνε ἄξαφνα τὴ σιγουριά ποὺ δίνει ὁ ἄξιος σύντροφος τῆς ζωῆς καὶ τὴν πεποίθησι ποὺ δίνει ἡ κατάκτησι μιᾶς ὁμορφῆς γυναίκας.

Μὰ τὸ κῦμα τῆς εὐτυχίας, τόσο μεγάλο καὶ τόσο βίαιο, τὸν ἔριξε ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη πάνω στὰ βράχια. Κῦμα πικρό! Μέσα σ' ἕνα χρόνο, σ' ἕνα χρόνο μόνο, πάει, πέθανε ἡ Θεοδώρα, κι' ὁ Κωνσταντῖνος, ἔρημος πάλι, ἔχασε μονομιᾶς τὴ σιγουριά καὶ τὸ θάρρος ποὺ ἔχε βρεῖ στὴν ἀγκαλιά της.

Μὲ τὸ γάμο του ὡστόσο, εἶχε γίνει κύριος ὀλόκληρου τοῦ παλιοῦ φράγκικου δεσποτάτου τῆς Ἀχαΐας. Εἶχε στὴν ἐξουσία του σχεδὸν τὸ μισὸ Μοριά. Κι' ὅμως ὁ κόσμος ὅλος δὲν τὸν χωροῦσε.

Τὴν ὥρα ἐκείνη τῆς πιὸ βαρειᾶς ἀπελπισίας, ξύπνησε κάτι μέσα του, ποὺ τὸν

κράτησε ὀρθιο. Εἶταν ἡ περηφάνεια τῆς γενιᾶς του, κι' εἶταν τὸ συναίσθημα τοῦ καθήκοντος καὶ κάποιας ἀποστολῆς, ποὺ τοῦ εἶταν ἁοσμένη ἀπὸ τὴ μοῖρα. Νίκησε λοιπὸν τὸν πόνο, μὰ δὲν τὸν ἔσβησε, τὸν ἔκανε δικό του καὶ τὸν ἔκρυψε μέσα του, σὰν κάτι πολῦτιμο κι' ἐπικίνδυνο, ποὺ δὲν πρέπει νὰ σὲ ὑποτάξει.

Ἐλαμπε ἐκεῖνο τὸν καιρὸ στὸν Μυστρά τὸ φωτεινὸ πνεῦμα τοῦ Πλήθωνος. Μεγάλος σοφός, μυαλὸ ποὺ ἀγκάλιαζε ὅλες τὶς γνώσεις τοῦ τότε κόσμου καὶ ἡ φαντασία του ἄρπαζε ὅ,τι καινούργιο, ὅ,τι ἀλλοιωτικό, ὅ,τι δὲν μποροῦσε νὰ πιάσει τὸ μυαλὸ τῶν συγχρόνων του, εἴτε πρὸς τὸ παρελθόν, εἴτε πρὸς τὸ μέλλον.

Ἦρθε σὲ γνωριμιὰ μαζί του ὁ Κωνσταντῖνος. Γύρεψε νὰ τὸν δεῖ, νὰ τὸν ἀκούσει. Τοῦ εἶπε ὁ Πλήθων:— «Ὁ Μοριάς, κι' ὁ Μυστράς ὡσὰν καρδιὰ ποὺ εἶναι τοῦ Μοριά, εἶναι ἡ ἀρχαία Λακεδαίμων. Σ' αὐτὸ τὸν τόπο ἀνθίσαν οἱ πιὸ ἀρσενικὲς ἀρετὲς τῆς φυλῆς μας, τοῦ Γένους μας, αὐτὲς ποὺ χρειάζονται σήμερα γιὰ νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὸ κῦμα τῶν νέων ἐπιδρομέων (ἀφοῦ ἡ κάθε ἐποχὴ φέρνει καὶ τοὺς ἐπιδρομεῖς της). Ἡ φυλὴ μας, τὸ Γένος, τὸ Ἑλληνικὸν Γένος ξεχάστηκε ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς Ἑλληνας. Πρέπει νὰ ξανάρθει στὴ μνήμη μας τὸ ἐνδοξο παρελθὸν τοῦ Γένους μας. Ἑλληνας εἴμαστε. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἄλλη χώρα πιὸ κατάλληλη σήμερα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ στερεώσουμε πάλι τὸ Γένος μας καὶ νὰ τὸ κραταιώσουμε».

Κι' ἐπειδὴ δὲν εἶταν μόνο σοφός καὶ ἱστορικός καὶ φιλόλογος, ἀλλὰ καὶ πολιτικός καὶ οἰκονομολόγος ὁ Πλήθων, εἶχε καταστρώσει δικό του σχέδιο γιὰ μιὰ καινούργια ὀργάνωσι τοῦ Μοριά, διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ καὶ φορολογικὴ καὶ δικαστικὴ. Καθὼς εἶδε λοιπὸν στὰ μάτια τοῦ Κωνσταντῖνου τὴν ἀντίληψη καὶ τὴν ἐπιθυμία, τοῦ εἶπε:

«Ἀνάγκη νὰ ἐνωθεῖ ὁ Μοριάς ὑπὸ τὴν ἐξουσία ἑνὸς μόνου δεσπότη».

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔριξε ὅλη τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του—τὴ φλόγα ποὺ τὸν ἔκαιγε—γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν συνένωσι καὶ τὴν συγκρότησι τῶν δυνάμεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν Πελοπόννησο. Ἀλλὰ στὸ κάθε βῆμα σκόνταβε. Οἱ ἀδερφοὶ του, οἱ ἄλλοι ἄρχοντες, γιατί φοβόνταν τὴν παντοδυναμία τοῦ ἑνός, ὁ λαός, γιατί εἶχε λησμονήσει τὰ πάν-

τα, οἱ τούρκοι πάνω στὴν ἀνθισή τους, οἱ φράγκοι μὲ τὸ πείσμα τους καὶ μὲ τὴν ἀπληστία τους, ἔλα, ἔλα τὸν ἀντιμάχονταν. Μόνος καὶ πικραμένος. Γιατὶ ἐνιωθε πὼς μέσα του κάτι ἀναδεύεται πὺ ἀξίζει, ἀλλὰ πὺ δὲν βρίσκει τρόπο νὰ φανεῖ καὶ νὰ λάμψει.

Γύρισε τὸ βλέμμα του κατὰ τὴ Βασιλεύουσα. Ἡ Βασιλεύουσα μονάχη τῆς ἐκεῖ ἀπάνω, καὶ ὁ Μοριάς μονάχο ἀπομεινάρη τῆς παλιάς αὐτοκρατορίας κατὰ ἑδῶ.

Εἶπε νὰ πλησιάσει τὸ θρόνο. Ἦξερε πὼς ἀπ' τὰ τέσσερα ἀδέρφια αὐτὸς ἀξίζει παραπάνω. Οὔτε ὁ Θεόδωρος, οὔτε ὁ Θωμάς, οὔτε ὁ Δημήτριος, πὺ δούλευε κι ἔλας γιὰ τὴ διαδοχὴ τοῦ ἀκλήρου Ἰωάννη. Ἦρθε λοιπὸν στὴν Πόλη κι' ἔτυχε τότε νὰ γίνονται τὰ συμβούλια καὶ οἱ συζητήσεις γιὰ τὸ περιλάλητο ζήτημα τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς. Πόλεμος αἰῶνων καὶ πείσμα ἀφάνταστο ἀπὸ τίς δυὸ μεριές, καὶ στενοκεφαλιά καὶ πανουργίες καὶ μίση καὶ συμφέροντα. Ἐνα θλιβερὸ πρᾶμα, πὺ γινόταν τραγικὸ, γιατί ὁ Μουράτ παραμόνευε ἔξω ἀπὸ τίς πόρτες τῆς Βασιλεύουσας. Τὸ Βυζάντιο καρφωμένο στὸν τοῖχο, στὰ τεῖχη του, στὴν τύχη του. Ζητοῦσε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Δυτικούς. Οἱ Δυτικοὶ πρόβαλαν ὡς ὄρο τὴν Ἐνωσιν. Ὁ Μουράτ εἶχε στημένο τὸ αὐτίχου.

Ἀποφάσισε ὁ βασιλιάς, νὰ πάει ὁ ἴδιος στὴν Ἰταλία. Πρὸσύνοδος στὴ Φερράρα, Σύνοδος στὴ Φλωρεντία. Μαζὶ μὲ τὸ βασιλιά ἔλα οἱ μεγάλοι θεολόγοι καὶ οἱ σοφοὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀνάμεσά τους ὁ Πλήθων, ὁ Φραντζῆς, ἄλλοι. Φεύγοντας ὁ βασιλιάς, ἀφήνει Ἐπίτροπό του τὸν Κωνσταντῖνο. Ἐξὺ χρόνια λείπει ὁ βασιλιάς ἀπὸ τὴν Πόλη. Ὁ Κωνσταντῖνος παλαίθει, νὰ συγκρατήσῃ τὰ δυὸ ἀσυγκράτητα κύματα, τοὺς ἐνωτικούς καὶ τοὺς ἀνθενωτικούς. Βγαίνει μὲ τὸ σῶμα κουρασμένο καὶ μὲ τὴν ἀηδία στὴν ψυχὴ.

Ἦρθε πίσω στὸ Μοριά, στὸ δεσποτάτο του καὶ κλείστηκε στὴν ἐρημιὰ του. Δίχως φίλους, δίχως γυναῖκα, δίχως θάρρος πάλι. Κι' εἶταν ἓνα περίεργο πρᾶγμα. Σὰν νὰ λύγισε ἡ ψυχὴ του καὶ δὲν μπορούσε πιά, ἔπρεπε ν' ἀκουμπήσῃ κάπου, σὲ μιὰ σκέψη—μὰ ἡ σκέψη ὡσὰν νὰ εἶχε στερέψει—σὲ μιὰν ἐλπίδα—μὰ ἡ ἐλπίδα εἶχε μαραθῆ—σὲ μιὰ πράξη... καὶ κοίταξε γύρω του. Περαισιχὸς ἀπ' τὴ Γλαρέντζα ἢ ἀπ' τὰ Κα-

λάβρυτα, ὁ γενοβέζος πρίγκηπας τῆς Λέσβου Δωρῖνος ὁ Α' Γατελοῦζος. Τοῦ πρότεινε αὐτὸς, νὰ τὸν κάνει γαμπρὸ στὴν κόρη του. Πέρασε χρόνος γιὰ νὰ τ' ἀποφασίσει ὁ Κωνσταντῖνος. Στὰ στερνὰ παίρνει καράβι καὶ πηγαίνει στὴ Λέσβο. Ὁμορφὴ εἶταν ἡ Αἰκατερίνη ἢ Γατελοῦζαίνα. Ὁριμὴ ἢ ψυχὴ τοῦ Κωνσταντῖνου ν' ἀγαπήσῃ. Ὁριμὴ κι' ὀρμητικὴ. Ὁ γάμος ἐγινε στὴ Λέσβο. Ὁ Κωνσταντῖνος βρῆκε πάλι τὴ σιγουριά, βρῆκε τὴν αὐτοπεποίθηση, βρῆκε καὶ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς. Τὸ πίστεψε στὰ τελευταῖα κι' ἐκεῖνος. Εἶτανε τριανταεξὺ χρόνων.

Ὁμως δὲν τοῦ εἶτανε γραπτὸ, ν' ἀράξει σὲ νερὰ γαλήνια. Κίνδυνος ἀπειλοῦσε τὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Δημήτριος, ἀπιστος ἀδερφός, ἀφοῦ ὑπόγραψε φιλία μὲ τοὺς τούρκους, δοκίμασε ν' ἀρπάξει τὸ θρόνο τοῦ Ἰωάννη.

Ὁ Κωνσταντῖνος, νιόνυφος, ἀφίνει τὴ γυναῖκα του στὴ Λέσβο καὶ τρέχει στὴν Πόλη, ἀπὸ τὴν Πόλη κατεβαίνει στὸν Μοριά, μαζεύει στρατὸ καὶ πλοῖα, κι' ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀδερφό του καὶ βασιλιά του.

Μὰ ἡ γυναῖκα του—ἀξία συντρόφισσα—τοῦ μηνάει νὰ περάσει ἀπὸ τὴ Λέσβο, νὰ τὴν πάρει. Ζητάει νὰ εἶναι κοντά του. Ἐρχεται, λοιπὸν στὴ Λέσβο καὶ τὴν παίρνει, καὶ κάνουν πανιά γιὰ τὴν Πόλη. Στὸ δρόμο ἀπάνω, τοῦ λέει ἡ Αἰκατερίνη:—«Περιμένω παιδί, κύρη μου. Θὰ σοῦ κάνω τὸ γιὸ καὶ τὸν διάδοχο».

Κι' ἄξαφνα οἱ βίγλες, ἀπάνω ἀπ' τὸ κατάρτι, φωνάζουν πὼς φάνηκαν καράβια. «—Τί παντιέρα ἔχουν;»—«Τούρκικα καράβια!» ἀπαντοῦνε. Δὲν ἄργησαν νὰ τοὺς ζυγώσουν. Τοὺς εἶχαν βάλει στὸ κυνηγητό. Καταφεύγει ὁ Κωνσταντῖνος στὴ Λῆμο. Πλακῶνουν οἱ τούρκοι καὶ τὸν στριμώγνουν μὲς στὸ κάστρο. Ἐβδομήντα μέρες τὸν πολιορκοῦσαν. Μὰ ὡσπου νὰ ρθεῖ ἡ βοήθεια ἀπὸ τὴν Πόλη—ὁ Ἰωάννης εἶχε φανερώσει μιὰν ἰκανότητα καταπληκτικὴ σ' ἐκείνη τὴν περίσταση κι' εἶχε ἐξουδετερώσει στὸ ἀψε-οβῆσε τὸν κίνδυνο τοῦ Δημητρίου καὶ τῶν τούρκων—ὡσπου νὰ ρθεῖ ἡ βοήθεια ἀπ' τὴν Πόλη, γίνηκε τὸ κακὸ μέσα στὸ κάστρο. Ἡ δόλια ἢ Αἰκατερίνη, ἀπὸ τὴ σύγχισή της, γέννησε πάρωρα καὶ πάνω στὴ γέννα πέθανε. Πέθανε καὶ τὸ ἄγουρο παιδί. Κι' ἦρθε ἡ βοήθεια ἀπὸ τὴν Πόλη κι' ἔφυγε ὁ τούρκος

κυνηγημένος καὶ βρέθηκε ὁ Κωνσταντῖνος ἐλεύθερος, μέσα σὲ λίγες βδομάδες πάλι, ἐλεύθερος ἀπ' τοὺς πολιορκητὲς κι' ἀπ' τὴ γυναῖκα του τὴν καημένη. Τί νὰ ὠφελήσουν τὰ καλὰ τὰ λόγια τοῦ ἀδερφοῦ του καὶ βασιλιά του. Τὸ ἔκανε τὸ καθήκον του ὁ Κωνσταντῖνος, ἔτσι εἶναι, βοήθησε τὸν θρόνο, ἐκεῖ πού ὁ ἄλλος ἀδερφός, ὁ Θεόδωρος, οὔτε κουνήθηκε ἀπ' τὸ Μυστρά, ἀλλὰ ἦ πληρωμὴ στάθηκε πολὺ βαρειά. Πάει ἡ Αἰκατερίνη! Ἡ δευτέρη γυναῖκα του. Πρὶν νὰ προλάβει καὶ αὐτή, νὰ τοῦ στερεώσει μιὰ κάποια εὐτυχία.

Ὁ βασιλιάς πάτησε τούτη τὴ φορά ποδάρι. Ἀνάγκασε τὸν ἀδερφό του τὸν Θεόδωρο, νὰ παραχωρήσει τὸ Δεσποτάτο τοῦ Μυστρά στὸν Κωνσταντῖνο. Γίνηκε λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος Δεσπότης τοῦ Μυστρά, μὲ ἄλλα λόγια τῆς μόνης περιοχῆς πού ἀπόμεινε ἑλληνικὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Πόλη. Εὐθύνη βαρειά, πού εἶχε ὅμως ρίζες μέσ' στὴν ψυχὴ τοῦ Κωνσταντῖνου καὶ λίγο-λίγο γιγάντιωνε.

Ἦρθε ὁ καινούργιος Δεσπότης στὸ Μυστρά καὶ γύρεψε νὰ ἀξιοποιήσει τὶς δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅσες ἀπόμειναν, καὶ βάλθηκε νὰ τὶς ὀργανώσει πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ, τώρα ὅπου ὅλες εἶχαν ὑπαχθεῖ στὸ χέρι του. Στὴν πονεμένη ψυχὴ του, στὴν κλονισμένη πίστη του, ἔδινε ξανά θάρρος καὶ κάποιαν ἐλπίδα ἢ ἔντονη καὶ ἀδιάκοπη δράση στὴν ἐκτέλεση τοῦ καθήκοντος καὶ στὴν ὑπηρεσία τῆς φυλῆς.

— Τὸ Γένος! τοῦ εἶχε πεῖ ὁ Πλήθων. Καὶ εἶταν θαρρῶ ἢ πρώτη φορά, ὅπου ἡ λέξη αὐτὴ ἔπαιρνε τὸ νόημα πού θὰ τὴν καθιστοῦσε τόσο βαρειά καὶ τόσο συγκινητικὴ σὰ κατοπινὰ μαρτυρικὰ χρόνια.

Εἶταν ἀνάγκη νὰ πιστέψει σὲ κάτι, ἔτσι δυστυχισμένο πού εἶχε νιώσει τὸν ἑαυτό του, καὶ πίστεψε στὴ μοῖρα τοῦ Γένους του καὶ στὴ μοῖρα τῆς δικῆς του. Κι' ἔδωσε ἀφιέρωμα ὅλη τὴ συγκρατημένη φλόγα τῆς ψυχῆς του στὴν ἱερὴν αὐτὴν ἀποστολή. Μαντεύοντας ὅτι στοὺς ὧμους του βάραινε μιὰ ἱστορικὴ εὐθύνη, ἀφοῦ, ἐξὸν ἀπὸ τὴν Βασιλεύουσα πού ἔστεκε ὡσάν πνιγμένη στὸ λαιμὸ ἀπ' τὸν πανίσχυρο ἐχθρό, μόνο ὁ Μωριάς βαστοῦσε ἀκόμα ὀρθὸ κεφάλι, πάσκιζε νὰ ὀχυρώσει τὸν Ἴσθμό καὶ μάλιστα προχώρησε μὲ τὸ στρατό του ὡς τὴ Θεσσαλία, ὑποτάζοντας καὶ τὸν τότε Δοῦκα τῶν Ἀθη-

νῶν Νέριο Ἀτζαγιώλη.

Ὡστόσο ὁ Μουράτ μάζεψε στρατὸ πολὺ κι' ἄρχισε νὰ κατεβαίνει πρὸς τὸ Μωριά. Ὁ Κωνσταντῖνος, συνετὸς πάντα, ὑποχώρησε ὡς τὸν Ἴσθμό, ζυγιάζοντας καλὰ τὶς ἀντιμαχες δυνάμεις. Κι' ἐκεῖ στὸ Ἐξαμήλιο, καθὼς λεγότανε ἡ ἰσχυρὴ γραμμὴ πού ἔφραζε τὸν Ἴσθμό, γίνηκε μάχη μεγάλη. Πρῶτη φορά ὁ Κωνσταντῖνος ἔδειξε τὴν ἀνδρεία του. Θηρίο στάθηκε στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς μάχης. Μὰ δὲν ἀνθεξαν οἱ χριστιανοὶ μπρὸς στὸ πελώριο κύμα τῶν ἀπίστων. Πῆρε τὴν Κόρινθο ὁ Μουράτ, προχώρησε καὶ πῆρε καὶ τὴν Πάτρα. Καὶ τότε — πὲς ὅτι φοβήθηκε νὰ ξανοιχτεῖ παραπάνω ὁ Μουράτ — ὑπογραφήκανε συμφωνίες καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, νικημένος, ἔγινε φόρου ὑποτελῆς στὸν Σουλτάνο. Χτύπημα φοβερὸ γιὰ τὴν περηφάνεια του. Ἀλλὰ τώρα, χιλιοχτυπημένος πιά ἀπὸ τὴ μοῖρα, ὡσάν τὸ σίδερο πάνω στ' ἀμόνι, εἶχε γίνει πιά σκληρὸς καὶ πεισματάρης καὶ δὲν παραδινόταν, οὔτε στὴν ἀπελπισία, πού 'ναι ὁ χειρότερος ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ τότε ἦρθε ὁ θάνατος τοῦ βασιλιά καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ Κωνσταντῖνου ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Λαοῦ γιὰ ν' ἀνεβεῖ στὸν θρόνο τοῦ Βυζαντίου. Ὅμως τώρα ὁ θρόνος αὐτὸς δὲν ἐσκέπαζε μὲ τὴν αἰγλή του παρὰ τὴν Βασιλεύουσα, κι' εἶταν ἀνάγκη τώρα νὰ ἐγκριθεῖ ἡ ἐκλογή τοῦ νέου βασιλιά ἀπὸ τὸν Σουλτάνο.

Ἔδωσε λοιπὸν τὴν ἐγκρισή του ὁ Μουράτ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἦρθε στὴν Πόλη νὰ φορέσει τὸ στέμμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Βουλγαροκτόνου, ταξιδεύοντας μὲ καράβι καταλανικὸ, γιὰτὶ δὲν εἶχε πιά στὸν Μωριά καράβι δικό του. Ἐσφιξε τὴν καρδιά του ὁ καρτερικὸς ἀνθρώπος καὶ εἶπε μὲ περήφανο πείσμα: — «Θὰ βαστήξω.»

Δεινὴ εἶταν ἡ θέση τῶν χριστιανῶν. Ὁ Οὐγγρος Οὐνυάδης εἶχε ἠττηθεῖ στὸ Κοσσυφοπέδι. Ὁ Σκεντέρμπεης μὲ τοὺς Σκιπιδάρους ἐκινδύνευε στὴν Ἀλβανία. Ὁ Πάπας, γιὰ νὰ δώσει βοήθεια, ἀπαιτοῦσε τὴν Ἐνωση. Στὸ μεγάλο λιμάνι τῆς Βασιλεύουσας σάπιζαν δέκα καράβια. Τίποτ' ἄλλο.

Κι' ἀξαφνα πεθαίνει ὁ Μουράτ ἀπὸ συγκοπή καὶ στὸ θρόνο ἀνεβαίνει ὁ Μωάμεθ, δεκαενιὰ χρόνων παιδί. Μὰ τί παιδί! Παράτολμο καὶ συνετὸ μαζί, στοχαστικὸ καὶ

γεμάτο φαντασία, διψασμένο γιὰ μάθηση καὶ μαζὶ πρωτόγονο, φιλόδοξο καὶ ἐπίμονο. Μπροστά του, τὸ Βυζάντιο παραδομένο στὸν μαρσαμὸ καὶ τῇ διάλυση. Τί νὰ κάνει ἡ ψυχὴ τοῦ Κωνσταντίνου! Τί νὰ κάνει ἡ ψυχὴ, κι' ἄς μὴ θέλει νὰ πεθάνει!

Ἐτοιμαζόταν ὁ Κωνσταντίνος, καθὼς ἐτοιμάζεται ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος πού νιώθει τὴ μεγάλη στιγμὴ, πού νιώθει τὸ τέλος — γιὰτὶ δὲ γελιοτάνε, κι' ἄς τὸ κρυβέ στοὺς ἄλλους, κι' ἄς ἔλεγε λόγια θάρρους κι' ἐλπίδας στὸ λαὸ του — ἐτοιμαζόταν ὁ Κωνσταντίνος, ἐτοιμαζόταν κι' ὁ Μωάμεθ, ὁ ἀσυγκράτητος νέος καὶ ὁ κουρασμένος μεσοκαιρίτης. Καὶ στὸ ἀναμεταξύ ὁ Βησσαρίων ἔγραφε ἀπὸ τὴν Ἰταλία στὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου: « — Νὰ εἶσαι προπάντων Ἕλληνας βασιλιάς! » Καὶ ὁ Κωνσταντίνος τὸ νιώθει, πῶς εἶταν ὁ πρῶτος Ἕλληνας βασιλιάς καὶ μαζὶ ὁ στερνὸς βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ, καὶ πῶς δένει ἔτσι ἀδιαίρετα πιά, ὡσάν πατέρα μὲ παιδί, τὸν Βυζαντινὸ Ἕλληνισμό μὲ κάποιον Νέον Ἕλληνισμό πού γεννιέται. Κι' οὐδὲ λογάριάζε πιά τὸν ἑαυτό του, κι' οὐδὲ συλλογιζόταν τὸν θάνατο, παρὰ μόνο σάν μιὰ θυσία ἀπαραίτητη γιὰ τὴ ζωὴ τῆς φυλῆς του — ἂν τοῦ εἶτανε γραφτὸ νὰ πεθάνει — καὶ σάν μιὰ λύτρωση τῆς δικῆς του ψυχῆς. Ὅταν πατήσῃ ὁ ἄνθρωπος σ' αὐτὸ τὸ σκαλοπάτι, ἄθελα πιά κι' ἀβίαστα προχωρεῖ πρὸς τὴν ὑψιστὴ κατάφαση, πού εἶναι μαζὶ καὶ ἡ βαθύτερη ἀνάταση.

Ἀφοῦ ἐτοίμασε λοιπὸν ὁ Μωάμεθ τὸν στρατό του καὶ τὸν στόλο του — 160.000 στρατός, 400 καράβια — ἦρθε καὶ στρατοπέδεψε μπρὸς στὰ τεῖχη τῆς Πόλης καὶ ἄρχισε ἡ μεγάλη πολιορκία. Μεσάνυχτα ὁ Κωνσταντίνος ἐπιτηρεῖ τὰ τεῖχη καὶ τοὺς φύλακες, καθάλλα στ' ἄλογό του. Δίνει ἐλπίδα στὸ λαὸ καὶ θάρρος στοὺς στρατιῶτες. Μέσ' στὴν Ἀγιά-Σοφιά, πού εἶταν κλειστὴ ἀπ' τὴν ἡμέρα πού ἐγίνε ἡ λειτουργία μὲ τοὺς Λατίνους, διατάζει καὶ γίνεται δέηση μεγάλη κι' ὕστερα λιτανεῖα, πού φέρνει γύρο ἔλα τὰ τεῖχη. Κι' ὅταν σημαίνει ἡ ὥρα τῆς μάχης, πρῶτος πάντα, πρῶτος παντοῦ ὁ Κωνσταντίνος, λὲς καὶ γυρεύει πιά τὸν θάνατο.

Τὸν βρῆκε τὸν θάνατο, σὲ μιὰ κορυφαία στιγμὴ τῆς πορείας τῆς φυλῆς του, αὐτὸς

κεφαλὴ τοῦ Γένους. Ἡ στιγμὴ εἶταν ἱερή. Ἀφοῦ προσευχήθηκε καὶ κοινώρησε στὴν Ἀγιά-Σοφιά, ἦρθε καὶ ζήτησε συγγνώμην ἀπὸ ἄλλους τοὺς ἄρχοντες καὶ ἀπὸ ἄλλους τοὺς ὑπηρέτες του. Κι' ἔτσι πῆγε στὴ μάχη, ν' ἀντιμετωπίσει τὴν τρίτη μεγάλη ἐπίθεση τοῦ Μωάμεθ μὲ τοὺς γενιτσάρους.

Εἶταν χαράματα. Δίπλα του μαχόταν ὁ Ἰουστινιάνης. Ὁ Κωνσταντίνος φώναζε: « — Ἄς πεθάνουμε γιὰ τὴν πίστη καὶ γιὰ τὴν πατρίδα! Ἀδελφοί, ἡ νίκη εἶναι δική μας! Ὁ Θεὸς πολεμᾷε μαζί μας! »

Κι' ὅταν ἀκούστηκε ἡ ἀπαίσια κραυγὴ: « — Τὴν πήρανε τὴν Πόλη! Τὴν πήρανε τὴν Πόλη! » ὁ Κωνσταντίνος ξεπέζεψε ἀπὸ τὸ λαβωμένο ἄλογό του καὶ προχώρησε νὰ σταθεῖ κοντὰ στοὺς στρατιῶτες. Κι' εἶταν ἐκεῖνη τὴν ὥρα ἡ ἀνακάτωση φοβερή, γιὰτὶ οἱ τοῦρκοι εἶχαν πηδήσει τὰ τεῖχη, κι' εἶχαν βρεῖ πόρτα ἀνοιχτὴ κι' εἶχαν ξεχυθεῖ ἀπὸ παντοῦ, καὶ οἱ δικοὶ μας εἶχαν ἔρθει στὰ χέρια μὲ τοὺς τούρκους.

Μέσα στὴ φονικὴ μέθη τῆς μάχης, ὁ Κωνσταντίνος εἶδε πῶς εἶταν κυκλωμένος. Ρίχτηκε μὲ ὄρμη ἐκεῖ πού γινόταν τὸ πιὸ φοβερὸ μακελιό, καὶ σάν ἀπλὸς στρατιώτης ἄρχισε νὰ χτυπάει μὲ τὸ σπαθί, ὅπου ἔβρισκε, « καὶ τὸ αἷμα ποταμηδὸν ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἔρρεεν », καθὼς λέει ὁ Δούκας.

Βλέποντας τὸν χαλασμό, φώναζε τότε: « — Δὲν εἶναι κανένας χριστιανός, νὰ πάρει τὴν κεφαλὴ μου! Ἡ Πόλη χάνεται κι' ἐγὼ νὰ ζῶ ἀκόμα; » Ἀλλὰ τὸν χτύπησαν τότε καταπρόσωπο καὶ στὴ ράχη, κι' ἔτσι σωριάστηκε πάνω στὰ κορμιὰ τῶν δικῶν του, κι' ἦρθαν ἄλλα κορμιὰ καὶ τὸν σκέπασαν, κι' ἔγινε ἓνα, ἓνα σῶμα καὶ ἓνα αἷμα, μὲ τοὺς καλοὺς του συντρόφους, μὲ τοὺς στρατιῶτες του, μὲ τὸ λαὸ του.

Καὶ τὸ χρυσὸ δικέφαλο πουλί, πού εἶταν ραμμένο στὰ πέδιλά του, ἀνοιξε τὰ φτερά του καὶ πέταξε. Καὶ δὲν ἄργησε νὰ ξαναφανεῖ τὸ πουλί, τὸ μυθικὸ πουλί. Τὴν ὥρα πού οἱ τοῦρκοι καίγανε τὰ πτώματα τῶν Ἑλλήνων, ἦρθε καὶ ζυγιάστηκε ἀπὸ πάνω ἀπ' τὸν καπνὸ, ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴ φλόγα, ὄχι δικέφαλο πιά πουλί, ὄχι ἀετός, ἀλλὰ ὁ μυθικὸς ὁ φοίνικας, καὶ χτύπαγε ἀργὰ τίς πλατεῖες του φτεροῦγες.

ΘΑΝ. ΠΕΤΣΑΛΗΣ-ΔΙΟΜΗΔΗΣ

